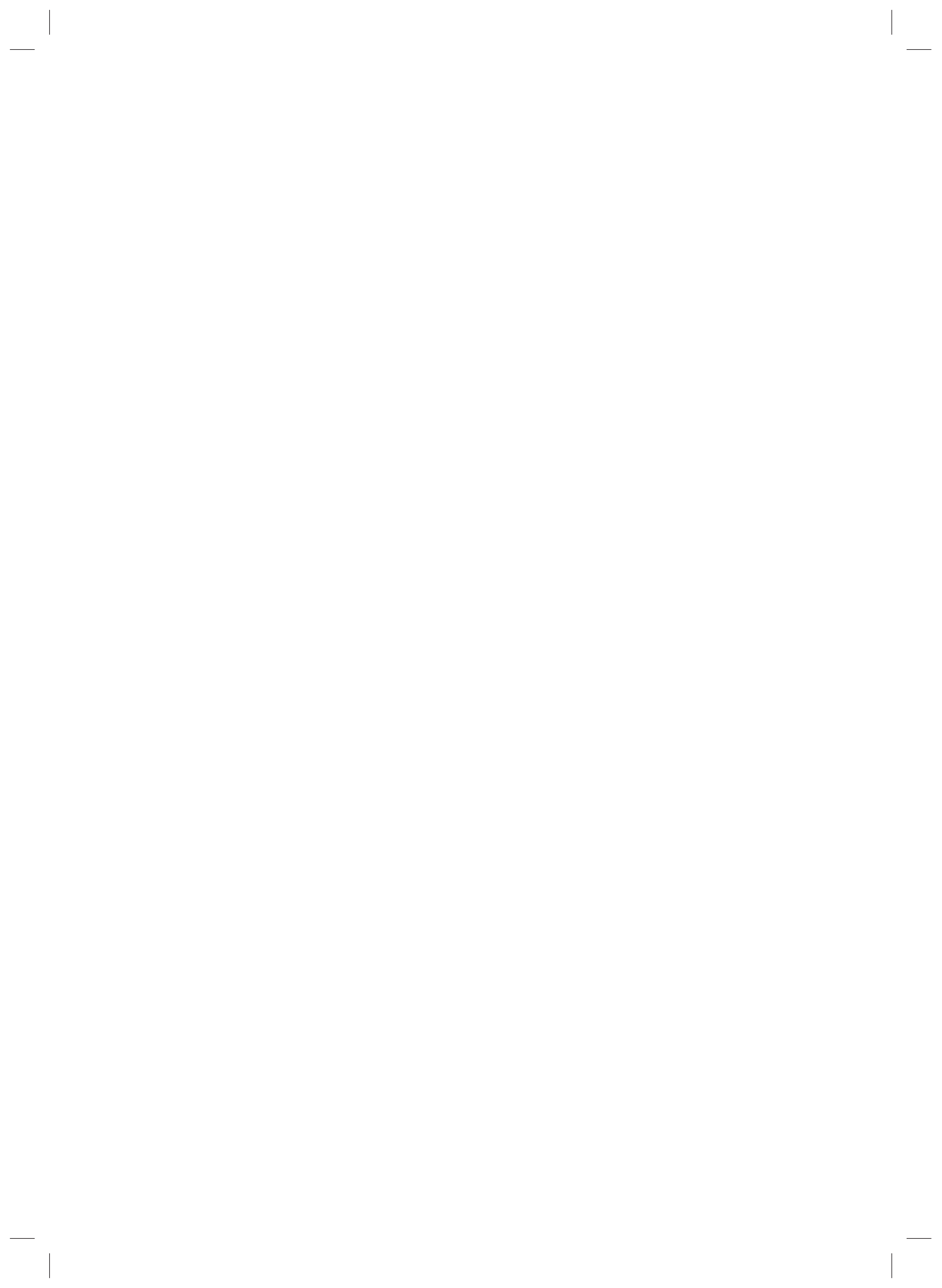

VI.

Ostali
aspekti
provedbe
Programa
suzbijanja
zloporabe
droga u
Hrvatskoj

NEKE OD ZAPREKA U KVALITETNOM PROVOĐENJU NACIONALNOG PROGRAMA

Već je rečeno kako se u pojavnosti zloporabe droga, koja u mnogome ovisi o kvaliteti provođenja Nacionalnog programa, oslikava moralno stanje društva, sustav vrijednosti, kvaliteta života ljudi, funkcioniranje pravne države i mnogih institucija koje se bave čovjekom a u svemu navedenom svoje prste ima politika. Mnogo je sustava koji na različite načine, svjesno ili nesvjesno, mogu otežavati ili opstruirati provođenje Programa suzbijanja zloporabe droga. Neki od njih su utjecajni na međunarodnoj, neki na nacionalnoj, a mnogi na lokalnoj razini. Zbog čega se to događa? Najčešće zbog jednog “banalnog” razloga, zbog ugrožavanja nečijih interesa. O kome se ili o čemu ovdje sve može raditi?

- 1. Neprijatelj broj jedan je svakako sustav organiziranog kriminala i s njim povezane koruptivne sprege.** I mnogim dobro upućenim osobama ponekad izgleda nevjerojatna vještina i raznolikost načina na koje visoko pozicionirani organizatori biznisa s drogama svojim koruptivnim spregama uspijevaju otežavati, usporavati ili posve opstruirati provođenje niza mjera previđenih Nacionalnim programom, koje bi neposredno mogle ugroziti njihov temeljni interes: osiguranje kontinuiteta posla i održavanje očekivanog profita. U trgovini drogom nalaze stalni i najsigurniji izvor nelegalnog prihoda, a dok imaju novca nije im problem biti u poziciji moći i putem korupcije i na različite druge načine ostvarivati svoj utjecaj u cjelokupnom društvu. Ti za javnost posve prikriveni kriminalci ne djeluju samo na onaj klasični način – potkupljivanjem njima važnih i utjecajnih osoba, njihovih zaštitnika, pretežito iz policije, obavještajne zajednice, pravosuđa i političara na vlasti. Na nižim razinama kriminala to potkupljivanje se najčešće dogovara otvoreno, direktno između dvije strane koje znaju o kojem se poslu radi. Na višim razinama rjeđe se radi o izravnoj komu-

nikaciji visoko pozicioniranih kriminalaca i onih koje treba uključiti potkupljivanjem. To nije pravilo u slučaju da političku moć osvoje osobe koje su prethodno bile bliske s utjecajnim osobama iz kriminalnog miljea. Radi svoje prikrivenosti, visoko pozicionirani kriminalci u društvu ponekad kotiraju kao ugledni, sposobni biznismeni, ljudi od utjecaja, kojima se mnogi dive radi svoje darežljivosti i koje na žalost represija rijetko dodiruje, jer oni u stvari kontroliraju represivni aparat u mjeri koja je potrebna da bi njihov sustav mogao neometano funkcionirati.

Stalnost posla s drogom uz koji se vežu i drugi oblici organiziranog kriminala, moguće je osigurati samo ako se spriječi ustroj efikasnog sustava pravne države. To se postiže na način da organizirani kriminal stvara lobije koji utječu na osobe na poziciji društvene moći (političare, osobe iz represivnog aparata, moćnike iz tajne policije, ljude iz državne administracije, neke stručnjake, rukovoditelje vladinih i nevladinih organizacija i institucija...). **Cilj je postignut ako akcije tih sprega rezultiraju stvaranjem i podržavanjem neke vrste kaosa u kojem država gubi vrijeme baveći se nametnutim, brojnim (marginalnim) političkim pitanjima, dok se uređenje pravne države i provođenje za građane životno važnih programa naprosto marginalizira.** Je li riječ o nekom zakonu koji nikako da bude donesen, ili se zakonski pitanje uredi tako loše da se u konačnici još bolje zaštite interesi kriminala. Ponekad se javno afirmiraju i maksimalno (politički i financijski) podupiru programi i akcije koji nemaju gotovo nikakav utjecaj na stanje stvari, a s druge strane nema sredstava i potpore za provođenje mjera koje izravno ugrožavaju interese kriminala. U javne rasprave ubacuju se i politički podržavaju kvazistručnjaci kako bi se samo stvorila konfuzija kad su posrijedi stručne doktrine. Tako se mogu medijski otvoriti rasprave (npr. pitanje legalizacije droga, liječenje metadonom ili upozoravanje javnosti da se pojavila nova opasna droga...) kojima organizirani kriminal, bez ikakve investicije, budi kod mladeži interes za pitanja u svezi droga. Ni ljudi iz medija, niti neki političari, ne moraju biti svjesni da su postali instrument u rukama narko-kriminala.

Ako kriminalni sustav ne uspije korumpirati ili ugušiti motivaciju za rad i entuzijazam utjecajnih pojedinaца, stručnjaka koji razumiju suštinu stvari, tada o njima počinju širiti prvo glasine, zatim laži, a ako niti to ne uspije, počinju odnekuda otvorene prijetnje i

pritisici. I sami pokušaji da se krene u tajno istraživanje pojedinaca koji, zbog načina na koji žive i zbog prevelikog novca i imovine kojom raspolažu, postaju za represivni aparat sumnjivi, uglavnom propadaju, jer ih neka nevidljiva ruka jednostavno štiti. U Hrvatskoj još uvijek represivni aparat ne postavlja pitanje odakle jednom nezaposlenom mladiću skupocjena kola i novac za rastrošan život, nitko ne pita i ne istražuje odakle nekima drugima ogromno bogatstvo. To je znak da u državi još uvijek moć ima dio političkog establišmenta koji takvim pristupom prikriva i svoje interese (imovinu stečenu na nelegalan način) i dok je tako kriminalci nemaju razloga za zabrinutost.

Analizom načina na koji se vodi kadrovska politika pojedinih elemenata represivnog aparata, može se zaključiti da neka nevidljiva ruka "slaže figure" ili utječe na organizaciju posla na način da se ništa ozbiljno i kvalitetno ne može učiniti. Primjerice, na važno mjesto bude postavljen mlad, pošten, ali nedovoljno upućen i neiskusni ili naprosto nesposoban čovjek. Ako počne entuzijastički, da nešto doista učini, "izgori" na poslu jer nema iskustva, a gotovo sve mora raditi sam jer nitko ne pita koliko bi za određeni posao trebalo dobrih suradnika, profesionalaca. Ili, ako se održi, nakon što uđe u problematiku i poveže činjenice, odjednom počinju podmetanja. Može biti i unaprijeđen i bez svoje volje premješten na "bolje" pozicioniran, ali neki drugi posao. Ili jednostavno bude umirovljen. U represivnom aparatu najčešće je bio slučaj da je osobi na odgovornijoj poziciji postalo jasno koji su nametnuti okviri i granice do koje može istraživati, djelovati i poduzimati akcije. Ako bi se ohrabrila krenuti izvan toga, znala bi da je to nespojivo s održanjem pozicije. Doći u sukob sa sustavom znači u samom startu izgubiti posao i još biti stigmatiziran izmišljenim stvarima. Neki su zaključili kako je društveno korisnije ostati i raditi "što i kako ti kažu" i barem nešto dobro učiniti, nego se jednostavno povući i time, možda, omogućiti da dođe netko tko će biti još nedjelotvorniji, ili, što je još gore, možda osoba koja je u neposrednijoj sprezi s organiziranim kriminalom. Posao se može gušiti i smanjivati operativnost profesionalaca ako se naprosto nametne takva organizacija rada da iskusni i motivirani operativci najviše vremena izgube na sastanke, administrativne poslove i pisanje izvješća. Takav birokratski pristup, integriran kao način rada u brojnim državnim institucijama, ne samo da drastično

smanjuje učinkovitost, nego uz visoku cijenu i troškove silno pogoduje bujanju korupcije.

Organizirani kriminal osobito vješto koristi izuzetne situacije i skandale u zoni kriminala (recimo tzv. mafijaške obračune zbog kojih javnost počinje prozivati politički vrh i tražiti osobnu odgovornost), da se riješi upravo osoba koje im smetaju ili ugrožavaju njihove interese. Javnost traži "skidanje glava" i bilo bi dobro da u takvim situacijama padnu prave. Obično se žrtvuju periferne figure ili osobe koje se ne uklapaju u koncepciju djelovanja i funkcioniranja (korumpiranog) sustava.

2. **Provođenje Nacionalnog programa na različite načine mogu opstruirati nedovoljno upućeni rukovoditelji uposleni u nekim institucijama** ako procijene da bi provođenje pojedinih elemenata zacrtanih u Nacionalnom programu rezultiralo potrebom reorganizacije sustava ili potrebom učenja novih vještina i znanja i iziskivalo pojačani napor. Kada postavite pitanje zbog čega većina psihijatrijskih ustanova nema programe za liječenje ovisnika, ili zbog čega socijalna skrb ne pokazuje zanimanje za provedbu svog dijela programa, ili kako motivirati ravnatelje u nekim školama da osiguraju provođenje Školskog preventivnog programa, tada često izostaje pravi odgovor. Međutim, osjećate otpor nekih od tih institucija i njihovo nastojanje da taj dio posla odradi netko drugi. Njih ne zanima tko. Njima je dovoljno uzeti slobodu kritizirati ili učiti one koji to rade, tražiti pogreške u koncepciji i istodobno, osim štete, ne činiti ništa.
3. **Institucije i pojedinci u poziciji moći donošenja odluka** (bilo u državnom, bilo u sustavu nevladinih organizacija) **mogu praviti velike poteškoće u osmišljavanju sustava za prevenciju, tretman i rehabilitaciju ovisnika ukoliko način ustroja tog sustava ili doktrina rada na bilo koji način ugrožava njihove, najčešće financijske, interese.** Kao primjer navodim kako primjenu supstitucijske terapije (primjena metadona kod heroinskih ovisnika) na razne načine napadaju, osporavaju i krivo predstavljaju javnosti kako produžene ruke narko-kriminala, tako i neke terapijske zajednice ako (krivo) procjene da će većina heroinskih ovisnika otići po metadon, a oni će zbog toga teže izabirati i prikupljati njima odgovarajuće klijente za popunjavanje vlastitih kapaciteta. Tek veliki broj neliječenih ovisnika omogućuje odgovarajuću selekciju onih koji će najbolje udovoljiti kriterijima i interesima pojedinih programa tog tipa. Ti interesi, uz komercijal-

ne, mogu biti i afirmacija (promidžba) sustava koji iza tih programa stoje. To ne bi moralo biti loše ukoliko ti moćni NGO sustavi ne bi pokušavali dovesti u pitanje opravdanost temeljnih državnih stručnih programa, koji bez selekcije i vrlo djelotvorno mogu i moraju pružati pomoć daleko najvećem broju ovisnika.

Neke institucije i stručnjaci u njima (koji očigledno imaju dosta slobodnog vremena) **uporno nastoje osvojiti što veći prostor za provođenje primarne prevencije ovisnosti kod učenika i njihovih roditelja, za koji je nadležan ponajprije školski sustav.** Koliko god to izgledalo i predstavljalo se javnosti kao dobar model, nema tih projekata i odgovarajuće razine utjecajnosti na ponašanje djece, ukoliko će odgojno-obrazovni aspekt primarne prevencije ovisnosti biti prepušten stručnjacima institucija izvan školskog sustava. Takva koncepcija u konačnici odnosi mnogo više novca, a obuhvat ciljne populacije i standard zaštite na nacionalnoj razini ni približno ne odgovara potrebama. Školski sustav s desetinama tisuća nastavnika i stotinama tisuća djece i roditelja za mnoge stručnjake neškolskih državnih i NGO institucija **je veliko tržište za zadovoljavanje komercijalnih i nekih drugih interesa.** Pokušaj da se konceptijski smanji mogućnost komercijalizacije tog tržišta izazivao je revolt skupine dobro organiziranih pojedinaca koji su na kraju pokušali (i na žalost u tome djelomično uspjeli), metodom političkog pritiska nametnuti svoju koncepciju. Kada to ne bi bilo tako, ne bi se moglo dogoditi da se od jednog izdavača (koji je do tada djelovao u Splitu a sada ima ured u Zagrebu) proračunskim sredstvima (stotine tisuća kuna) preko jednog ministarstva bez suglasnosti ili preporuke Komisije za suzbijanje zlorabe droga (početkom 2001.) otkupi velika tiraža jedne knjige, priručnika za roditelje (preko 25.000 primjeraka). Knjiga, s obzirom na kompetentnost autorice iz Splita i stvarnu kvalitetu, nikako nije mogla biti na takav način privilegirana i nametnuta za distribuciju s nacionalne razine. Slično se i gotovo u isto vrijeme dogodilo na gradskoj razini (posredovanjem Ureda za rad, zdravstvo i socijalnu skrb grada Zagreba). Od istog izdavača otkupljena je golema količina brošurica za prevenciju ovisnosti. Kada je autor ove knjige predlagao predsjedniku Komisije za droge da razmisli o njenom izdavanju, nije bilo odgovora. Prevencija ovisnosti tako postaje biznis, ali samo za uski krug privilegiranih s dobrim i političkim vezama. Kad nastavnici i učitelji u školama osjete da netko izvana na takav lak način za-

rađuje na prevenciji unutar njihovog sustava, oni počinju gubiti motivaciju i povlačiti se. Nedostatak njihova iskrena angažmana oko djece i njihovih roditelja nitko ni iz jedne institucije izvan škole ne može nadoknaditi. Da paradoks bude veći, kad se rješavalo pitanje distribucije onih skromnih sredstava za financiranje mreže centara za liječenje ovisnika i kada se tražilo rješavanje pitanja upošljavanja liječnika i drugih stručnjaka za rad na tom poslu, odgovor je bio da nema sredstava. Istodobno stotine tisuća kuna iz državnog proračuna otišle su za knjige i brošure koje leže po skladištima i ničemu ne služe. Ako mreža centara za tretman godišnje skrbi za oko 5.000 obitelji, što će im 25.000 knjiga? Postoji tendencija da se na školski sustav i dalje vrši pritisak ponude i preuzimanja distribucije velike količine knjiga, letaka i brošura neprovjerene kvalitete iz privilegiranog izdavačkog izvora.

4. Kao što u privatiziranoj, prema kurativi orijentiranoj medicini, dijagnostika i liječenje bolesti može biti izvor dobre zarade i što je veći broj bolesnih, liječnici skloni profitu više zarađuju, slično je i s nekim drugim profesijama. **Tako npr. i odvjetnici bolje žive i zarađuju što se veći broj građana radi nepovoljnih životnih okolnosti kriminalizira, što su Zakoni takvi da se represivnim mehanizmom može zahvaćati što više građana, što je ukupno više kriminalaca protiv kojih se pokreće istražni postupak, što se više građana radi bilo kojeg razloga uhićuje, što je u zemlji veća korupcija i što slabije funkcionira pravna država i u okviru toga pravosuđe, pa se sudski postupci mogu razvlačiti, što je u zemlji veća korupcija i što slabije funkcionira pravna država i u okviru toga pravosuđe, pa se sudski postupci mogu razvlačiti, predmeti stavljati u ladicu...** Moguće je da na takvo stanje stvari u našoj zemlji utjecaj imaju i moćni odvjetnički lobiji. Sigurno su pozitivna i prihvatljiva nastojanja odvjetnika da represivni sustav pokrene što više akcija protiv kriminalaca. Pitanje je, međutim, do koje se granice zauzimanje pojedinih odvjetnika i način na koji se zauzimaju (radi financijske dobiti) za interese kriminalaca može pokriti etikom te profesije. **Ponekad je doista teško postaviti razgraničenje kada je riječ o profesionalnom obavljanju posla a kada o suradnji kojom se zapravo štite interesi osobito organiziranog kriminala i korupcije radi obostrane koristi.** Koliko puta sam slušao profesionalce MUP-a koji su se žalili kako su se pojedini teški kriminalci, zahvaljujući novcu, uz posredovanje

branitelja uspjeli zaštititi od represije i time policijski mukotrpan posao učiniti beskorisnim. Nije nezanemarliv utjecaj odvjetnika i njihovih veza na donošenje zakonskih rješenja koja im idu u prilog. Još uvijek u SAD moćni odvjetnički lobiji snažno utječu na politiku suzbijanja zloporabe droga. Represivni pristup se previše ističe, iako se pokazao nedjelotvornim i preskupim i zbog kojeg danas u toj državi u zatvorima nepotrebno stradava i kriminalizira se na desetine tisuća mladih. Što su zakoni i pristup represivniji i što više građana (mladeži) radi toga može biti, sukladno zakonu, predmetom kaznenog progona, to će odvjetnici imati više posla i bolje će zarađivati. Ako npr. u Hrvatskoj posjedovanje **neznatnih** količina droga i dalje ostane predmetom Kaznenog zakona (umjesto da to bude sankcionirano isključivo kroz prekršajni postupak), ako se i stavak 2. čl. 173. KZ drukčije ne uredi pa “davanje” i jednog jointa marihuane “prijatelju” ima tešku kvalifikaciju, tada će pokretanje na tisuće kaznenih postupaka godišnje omogućiti odvjetnicima da od izbezumljenih roditelja izvlače (ispod stola) veliki novac za obranu (“spašavanje”) njihove djece. Brojne iskaze liječenih ovisnika i njihovih obitelji, kada je riječ o toj stvari, teško je i slušati. Nakon što je roditelje preko drogiranja njihove djece opljačkala “narko mafija”, kada se pokrene sudski postupak, tada ih nastave “guliti” odvjetnici. Zato se s pravom mora postaviti pitanje kome je sve bilo u interesu da se i naše zakone godinama nije uspjelo urediti sukladno Nacionalnoj strategiji i tko je sve, zbog čega i na koji način opstruirao nekoliko godina donošenje posebnog Zakona o sprječavanju neovlaštene uporabe opojnih droga i konačno, tko je utjecao da se izvorni Prijedlog u proceduri donošenja toliko izmijenio na lošije?

5. **Neki političari čine štetu miješajući se u stručna pitanja, a drugi zbog nastojanja da programe suzbijanja zloporabe droga (nespretno) instrumentaliziraju u političke ili osobne promidžbene svrhe.** Političke stranke kako na državnoj, tako i na lokalnoj razini trebale bi imati konsenzus kad je posrijedi davanje potpore provođenju Nacionalnog programa. Taj program postoji zbog zaštite interesa mladih i obitelji a nikako radi bilo čijih parcijalnih političkih interesa. Zadaća je političara na vlasti osiguravati potrebna sredstva, donositi zakone i davati potporu i poticaj najpozvanijim stručnjacima da ustraju u kreiranju i provođenju Nacionalnog programa. Održavanjem komunikacije sa stručnjacima političari dobivaju smjernice za poteze i

odluke koje će pridonijeti dobrim rezultatima. To bi bio znak da se državni aparat zauzima za stvari i interese od općeg dobra i što političarima u konačnici učvršćuje pozicije kod glasačkog tijela. Na žalost, posljednjih godina svojim su angažmanom na području suzbijanja ovisnosti znatno otežavali rad stručnjaka na terenu. Jer da nije tako, ne bi se dogodilo da prolazi vrijeme i dok tisuće mladih i njihovih obitelji naočigled propada a organizirani kriminal ubire žetvu, temeljna pitanja u svezi Nacionalnog programa kao da se uvijek stavljaju na početak. Promjenom političkog sustava početkom 2000., zbog loše kadrovske politike koja nije postavila razgraničenja između stručnih i političkih pozicija, na mnoga mjesta nisu postavljene stručno kompetentne osobe. I dok se u 2000. ponovo bilježi rast pojavnosti ovisnika, često se paušalno ocjenjuju i marginaliziraju oni malobrojni ali najpozvaniji stručnjaci koji su do sada na svojim leđima iznijeli sve ono što je godinama ranije konkretno i urađeno i bez kojih niti narednih godina taj program nema perspektivu. Štoviše, ako se radi pritiska takvih (koji su se odjednom preko politike dočepali vlasti), najstručniji ljudi odluče povući, dogodit će se raspad sustava za kontrolu droga s nesagledivim posljedicama. Kome je sve u interesu takav scenarij? Namjerno izazvana konfrontacija najpozvanijih stručnjaka s političkim sustavom tijekom 2000. uz posredovanje medija, negativno je utjecala na provedbu programa. A što se tek dogodilo godinu dvije kasnije?

6. **Što se događa i koje su posljedice kada se u specifična stručna pitanja umiješaju mladi ambiciozni političari,** vidi se iz primjera kada je unatoč brojnih drugih neriješenih pitanja, u prvi plan gurnuta višemjesečna javna rasprava o tzv. dekriminalizaciji posjedovanja droga tipa kanabis. To doista marginalno pitanje, o kojem je u tišini nekoliko stručnjaka moglo zauzeti stav i predložiti ga vlastima, posve je bacilo u sjeenu ukupno provođenje Nacionalnog programa. Organizirani kriminal, a da ni kunu nije investirao, imao je široko medijsko polemiziranje i afirmiranje pitanja u svezi droga. Interes mladeži za droge nikad nije bio veći nego u to vrijeme. U terapijskim programima nedugo nakon toga osjetio se rast broja drogirane mladeži koja traži pomoć. Koliko su neki od medija (ili angažirani novinari) svjesno u nečijem interesu napuhavali to pitanje i time se stavili u funkciju marketinških potreba onih koji trguju drogama, moglo bi se samo nagađati. Jer i novinari, ako nisu dobro upućeni,

Iako postaju instrument nečijih interesa, osobito ako im je profesionalni etički kodeks upitan. Iako iskrenost i dobronamjernost pokrenute političke inicijative nije bila upitna, bila je upitna motivacija političara da se toliko bave rješavanjem baš tog pitanja, dok je u dubokoj pozadini gomila drugih, za našu mladež vitalno važnih pitanja, bila posve zanemarena.

7. **Mediji, pa tako i HTV, suprotno interesima zaštite mladeži, na vrlo senzacionalistički način otvaraju i javnosti predočavaju mnoga pitanja u svezi s drogama.** Umjesto da kod potencijalnih konzumenta smanjuju zanimanje, oni ih upućuju na nove droge, način pripreme i nabavljanja. Jedan letak, koji na vrlo perfidan način, pod krinkom brige za djecu, zapravo kod njih pobuđuje interes za droge, i uči ih kako bi se one mogle uzimati, u medijima je dobio velik prostor. Narko-kriminal nije morao investirati ni jednu kunu, a cilj je postignut. I to se događa gotovo svake godine, za svaku novu generaciju, naravno. Preko medija se, a da toga novinari ili urednici i ne moraju biti svjesni, stvara pomutnja u javnosti što, tko, kako, koliko, i u kakvim uvjetima radi na provedbi nekih mjera predviđenih Nacionalnim programom. Tako se primjerice u istu razinu godinama stavljao temeljni državni program koji je stručno zbrinjavao i uključivao bez selekcije uz mizerna financijska sredstva na tisuće ovisnika, i neki drugi mali program koji ih je pomno izabrao i tretirao nekoliko desetaka osoba uz znatna novčana sredstva.
8. Kriminalnom sustavu je najvažnije da se najutjecajniji programi, najutjecajnije institucije i njihovi stručnjaci što je moguće više kritiziraju i obezvrijede te da se utjecajne, poštene, sposobne, marljive i stručne ljude, koji ne žele podilaziti vlasti radi osobnih interesa, marginalizira, obeshrabri i uništi njihov entuzijazam. **To se među ostalim postiže upornim nastojanjem da se ograniči njihova autonomija, da im formalna pozicija u institucijama u kojima rade bude što niža, da ih se iscrpljuje velikim obimom posla, te da se uskrati potpora i novac za njihov rad.** Negativna selekcija stručnjaka na brojim pozicijama odlučivanja u društvu odgovara kako interesima kriminala tako i svih onih (politički podobnih) koji svoje pozicije moći i s time povezane prednosti ostvaruju bez mukotrpnog rada i odgovarajuće kompetentnosti. Njima su forma i osobni status važniji od sadržaja i stvarnog doprinosa općem dobru. Oni su frustrirani ako se poneki stručnjak izvan njihove kontrole ipak uspije izbo-

riti za autonomiju i afirmirati u javnosti svojim radom i za učinjeno javno dobro ne izriče im se zahvalnost već im šalju inspekcije, traži im se pogreška, pokušava ih se staviti pod kontrolu a njihov rad u funkciju nećijih interesa. Ako na to ne pristanu, ostaje im opcija da se jednostavno povuku.

9. **Za kvalitetne i utjecajne programe nikada nema novaca.** Stručno nekompetentni ali dobro pozicionirani (politički podobni) će trošiti veliki društveni novac na beskorisne projekte kako bi preko toga dobro zarađivali i u javnosti stvarali privid svoje važnosti. Na žalost i mediji im u tome pomažu. **Dok se u Hrvatskoj gomila novca odlijevala u raznovrsne programe i projekte, istodobno za provedbu Nacionalnog programa izdvajale su se mizerne svote.** Sigurno je bilo pojedinih kriminalaca (visokih *dealera*) koji su više zaradili u godini dana nego što je država investirala u provedbu Nacionalnog programa. Je li i to slučajno i je li moralo tako biti unatoč tome što jedna kuna uložena u suzbijanje droga državi uštedi barem deset kuna? SAD su s nacionalne razine za unapređenje njihovog Nacionalnog programa planirale izdvojiti iz proračuna za 2001. 19,2 milijarde dolara. Hrvatska ima 60 puta manje stanovnika nego SAD i znatno niži BRD. Ako bi naša zemlja dala istu financijsku potporu provođenju svog programa kao ta država, to bi značilo investirati oko milijardu i pol kuna godišnje. Jasno je da je to za našu, gospodarski upropaštenu zemlju, nemoguće. No pitanje je, nije li bilo moguće izdvajati ipak nešto više od 2 do 3 milijuna kuna što je u relativnom smislu nekoliko stotina puta manje nego što izdvajaju SAD. A ako se i ono malo sredstava počne koristiti na neracionalan način, da bi se prvenstveno zadovoljili nećiji komercijalni (ili politički) interesi, onda se ne bi trebalo čuditi daljnjem nepovoljnom razvoju epidemiološke slike Hrvatske. Pokušati boriti se protiv tenkova lukom i strijelom, znači unaprijed izgubiti bitku.
10. Najopasnija je situacija u onim državama u kojima je organizirani kriminal preuzeo kontrolu nad važnim dijelovima političkog sustava, a time i državnog aparata. Sprega ta dva sustava može se graditi i održavati preko tajno-policijskih službi, pri čemu su elementi obavještajne zajednice ili produžena ruka ili sastavni dio organiziranog kriminala. U mnogim državama svijeta vrlo je teško održavati politički nadzor nad tajnim sigurnosnim sustavima i sprječavati njihovu instrumentalizaciju u političke, komercijalne ili neke treće interese. Stalno nastojanje obavještajnih službi

da se izbore za što veću autonomiju često se ostvaruje na način da se tajnim praćenjem pojedinih osoba u poziciji moći (mogućih protivnika) dolazi do kompromitirajućih podataka o njima kojima ih se može ucjenjivati ili se određenom tehnologijom ciljane osobe kompromitiraju i time obavežu na šutnju ili na suradnju. Trgovanje drogom, oružjem, posredovanje u ilegalnim i nedozvoljenim transakcijama novca, namještanje velikih poslova (investicija) zbog uzimanja provizije, igre na sreću, reket, često je područje interesa, a ujedno i izvor prihoda ljudi iz visoko organiziranog kriminalnog miljea. S obzirom na to da su veliki poslovi s drogom jedan od najprofitabilnijih oblika kriminala, u državama u kojima je organizirani kriminal povezan s elementima vlasti i moćniji od sustava za represiju, nije moguće djelotvorno suzbijati zloporabu droga. Premda se u manjim državama tako organizirani kriminal više bavi velikim međunarodnim tranzitima droga nego plasmanom droge u vlastitoj zemlji (jer mu je premalo domaće tržište), pravna država u kojoj se to događa, zbog korupcije ne funkcionira, pa se ni akcije protiv drugih, niže pozicioniranih kriminalaca (*dealera*) ne poduzimaju kako treba, a ne uspijeva se pridobiti konkretnija politička ni materijalna potpora za programe koji bi u konačnici ugrožavali interese kako tog, tako i drugih oblika kriminala.

11. Posebne poteškoće u instaliranju suvremene politike suzbijanja zlouporabe droge koja bi bila utemeljena na znanstvenim istraživanjima, izvoru iz utjecaja nekoliko **paradigmi** u okviru kojih se sagledava navedeni problem i traži pristup suzbijanju. U navedenom smislu jednako su neprihvatljive ona **liberalna**, prema kojoj je svako ljudsko ponašanje prihvatljivo ako je odraz slobode izbora pojedinca s time da ne ugrožava direktno druge i ona **moralistička**, koja mnogo toga što je vezano uz užitak, osuđuje. Moralistički pristup uzrokom je stigmatizacije mladeži koja konzumira droge i osobito ovisnika. To je razlogom da ovisnici i njihove obitelji, umjesto da što prije zatraže stručnu pomoć, problem prikrivaju, isti se iz dana u dan produbljuje postajući sve teže rješiv, ovisnici dugo ostaju na ulici pod kontrolom i služeći narko-kriminalu. Tek nakon što se i sami kriminaliziraju, prisiljavaju društvo ili obitelji da se nešto učini. Moralisti tada u njihovom ponašanju nalaze dokaz svoje teze da je uzimanje droge ispred svega moralni problem “takvih” pojedinaca, pa zagovaraju represiju kao odgovor za

njihovo ponašanje i tako se krug zatvara a problem postaje sve teži. Dio NGO sustava podržava moralistički pristup a isti silno koristi organiziranom kriminalu. Zloupotrebavanje droga je ispred svega javno-zdravstveni problem. Jer, kada droge ne bi štetile ljudskom zdravlju i ponašanju, bile bi prihvatljiv izvor ugođe i sredstvo za ublažavanje boli. Na žalost, to nije tako i radi štetnih posljedica koje prate takvo ponašanje čovjeka potrebno je suzbijati taj problem kroz dobro osmišljen i na znanosti utemeljen Nacionalni program.

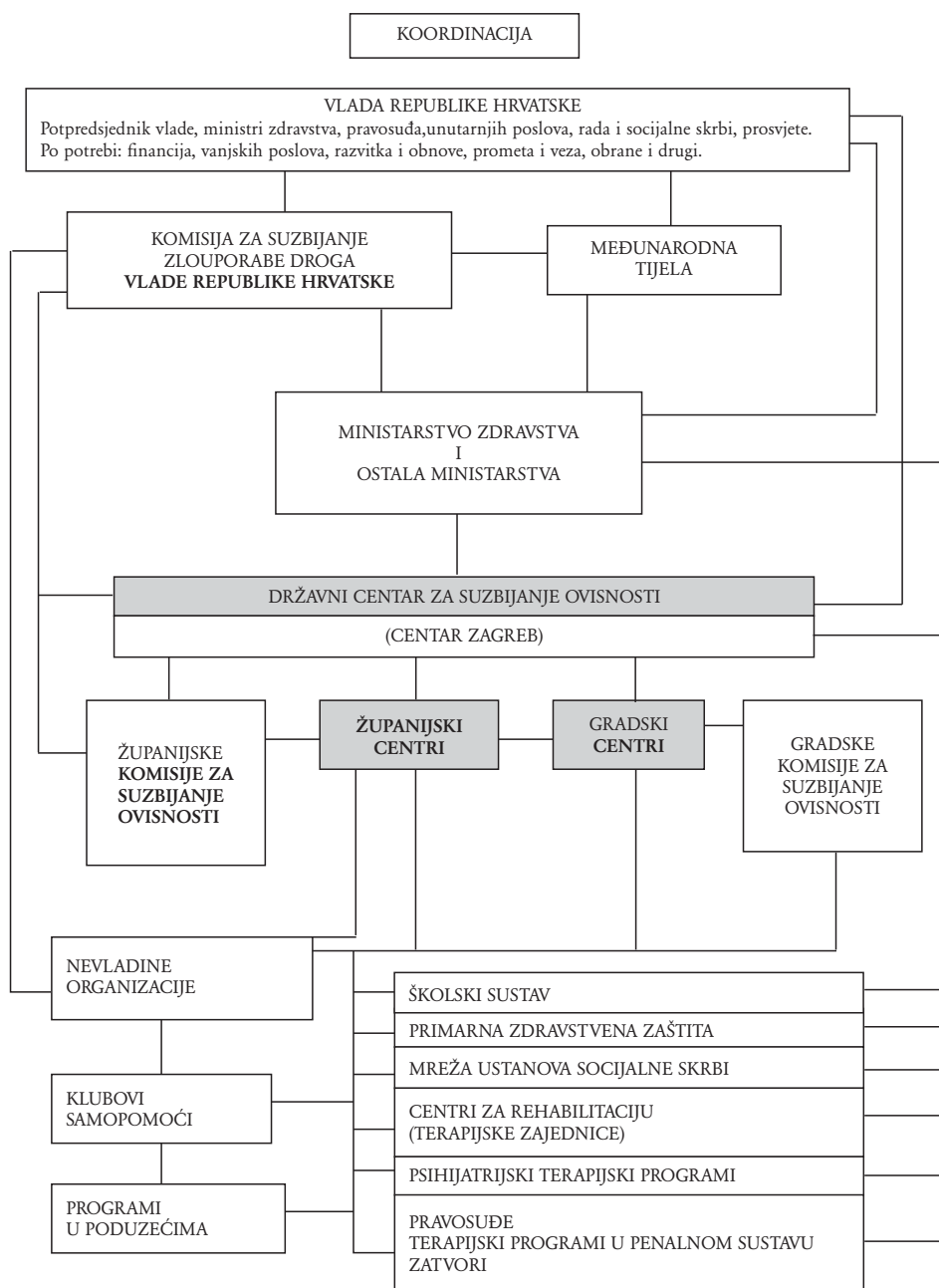
USKLAĐENOST PROVEDBE NACIONALNE STRATEGIJE (ZADAĆE KOMISIJE ZA SUZBIJANJE ZLOPORABE DROGA)

Suzbijanje zlorabe droga vrlo je složena zadaća što zahtijeva stalno i usklađeno djelovanje gotovo svih državnih tijela, kako horizontalno tako i vertikalno. Bez većih poteškoća moguće je definirati zadaće pojedinih ministarstava i njihovih institucija i službi na terenu. Daleko je složenije osigurati stalno povezivanje pojedinih elemenata Nacionalnog programa, čime se dobiva nova kvaliteta intersektorskog pristupa. Svima je jasno da se škola bavi odgojem i obrazovanjem djece te je logično da ta institucija bude temelj odgojno-obrazovnog dijela programa primarne prevencije. No škola će morati otkrivati konzumente droga, ovisnike, ali ih neće morati sama liječiti. Liječenje svih bolesti, pa tako i ovisnika mora osigurati sustav zdravstva. Škola je dužna s tim sustavom surađivati kako bi se učenici koji konzumiraju droge što kvalitetnije zbrinjavali. Rehabilitaciju, društvenu zaštitu i socijalnu reintegraciju ovisnika moraju osiguravati putem svojih ili u suradnji s NVO programima ustanove u ingerenciji socijalne skrbi. Zdravstvo se u brizi za ovisnike mora povezivati s ustanovama socijalne skrbi. Dio ovisnika je u kriminalu. Njihov tretman unutar pravosudnih institucija nije moguć bez povezivanja s ustanovama zdravstva i socijalne skrbi. Policija ima zadaću suzbijati kriminal povezujući se u svom djelovanju s drugim pravosudnim institucijama. Velik dio ovisnika su klijenti i sustava za terapiju i sustava za represiju i radi boljeg učinka i jednog i drugog sustava, oni moraju surađivati. Ono što se događa "između", što stavlja u međudodnos i povezuje u cjelinu akcije svih pojedinih elemenata jest koordinacija. S obzirom na to da se suzbijanje ovisnosti provodi ponajprije radi zaštite zdravlja ljudi, razumljivo je da **Ministarstvo zdravstva** bude pokretač inicijativa suzbijanja ovisnosti u zajednici.

Najvišu razinu koordinacije u Vladi RH trebali bi neposredno provoditi političari, ministri (zdravstva, unutar-

njih poslova, pravosuđa, socijalne skrbi, prosvjete, financija i vanjskih poslova). No operativnost provedbe programa moguća je samo ako istovremeno djeluje krovno stručno tijelo (Komisija) za suzbijanje zlorabe droga. Ono bi trebalo biti autonomno, stručno, koordinacijsko i savjetodavno tijelo Vladine (političke) Komisije, koje bi upravo zahvaljujući izboru najpozvanijih stručnjaka čije se pozicije u društvu ne mijenjaju promjenom politike, trebala biti otporna na česte političke, a time i kadrovske promjene. Ako je riječ o stručnom tijelu, najbolje je da ga vodi stručno najkompetentnija osoba. Ako se na čelo stručnog tijela postavi politička osoba, to ne bi moralo biti loše ako bi se doista radilo o politički moćnoj osobi koja zna komunicirati sa stručnjacima bez miješanja u stručna pitanja i koja bi bila u stanju uspješno se zauzimati za političku potporu u provođenju programa. Ako je načelu Komisije osoba koja nema ni jednu spomenutu referencu (dakle ni adekvatnu stručnu niti političku), vrlo brzo pravi znalci počinju shvaćati da su sastanci gubljenje vremena, da se na njima ništa ne rješava, i to je početak marginalizacije tog tijela. Ako se to pak dogodi, Komisija nastavlja s radom, ali u njoj pozicije odlučivanja mogu zauzeti osobe koje to tijelo pokušavaju instrumentalizirati za sasvim određene osobne interese. Ako se Komisija vodi po birokratskom modelu, od toga baš nikakve koristi neće imati samo provođenje programa. Komisija mora imati poziciju između same Vlade i pojedinih ministarstava. **Komisija nije tijelo koje provodi Nacionalni program. Ona je forum na kojem se raspravlja o globalnim strateškim pitanjima i traži najbolji način usklađivanja akcija.**

Vladina Komisija ima zadaću usklađivati djelatnosti u provedbi Nacionalnog programa suzbijanja zlorabe droga između svih nadležnih ministarstava, a svako ministarstvo, posredstvom svog člana, osigurava stvaranje preduvjeta za provedbu programskih radnji u njegovu djelokrugu kako unutar samog ministarstva tako i na terenu kod institucija koje su u nadležnosti pojedinog ministarstva. Po sličnom modelu utemeljena su i **županijska ili gradska interdisciplinarna koordinacijska tijela**, pa Komisija preko njih i preko stručnjaka Državnog i Županijskih centara za ovisnosti, neposredno organizira i prati provedbu dogovorenih programa na lokalnoj razini. Voditelji županijskih centara za ovisnosti trebali bi svakako biti članovi Županijskih komisija i zajedno s njima odgovorni za provođenje programa na razini naših gradova i županija. Važna zadaća tih lokalnih koordinacijskih tijela da iz svih relevantnih izvora i lokalnih kvalitativnih i kvantitativnih istraživanja stalno prikupljaju informacije o svemu što se na

Slika 9.
 Shema koordinacije
 provođenja Nacionalnog
 programa

određenom prostoru događa glede zlorabe sredstava ovisnosti. Stalna analiza podataka i situacije nužna je za poduzimanje svih akcija kojima se što više, prilagođeno lokalnim specifičnim potrebama, rješava problem, evaluiraju rezultati te dobiva potreban suport (sredstva) od lokalnih vlasti.

Svi “resorni” predstavnici u Vladinoj Komisiji, posebno oni koji zbog svog položaja (pomoćnici ministara) i stručne usmjerenosti neće moći dublje ulaziti u rješavanje stručnih pitanja suzbijanja zloporabe droga koja se odnose na njegovo ministarstvo, trebaju utemeljiti stručni tim koji će neposredno i djelatno provoditi odluke sa sastanaka Komisije. Tako se i od svih ministara očekuje da će se u Komisiji i u svom ministarstvu zauzimati za provođenje svih mjera koje su preuzete Provedbenim programom. Ne može se očekivati da će se brojnim pitanjima neposredno baviti političari, to je posao stručnjaka. Kada se riješi pitanje pravnog ustroja **Državnog centra za sprječavanje i liječenje ovisnosti kao “servisa” države za pitanje droga, pod uvjetom da tu ustanovu vode kompetentni stručnjaci, bit će mnogo jednostavnije provoditi Nacionalni program.** Bilo bi korisno da Komisija bude neposredno povezana s županijskim potkomisijama. Predsjednik stručne Komisije (ili njegov imenovani zamjenik), preko voditelja županijskih koordinativnih tijela, usklađivao bi provedbu ukupnog programa na terenu. Temeljem epidemioloških podataka kao i izvješća koje bi svakih šest mjeseci trebala pripremati ta županijska tijela, Vlada RH bi mogla pratiti stanje na nacionalnoj razini. Županije su uglavnom imenovale članove Komisije ali, na žalost, mnoge nisu odveć djelatne. Barem dva puta godišnje trebao bi se održavati sastanak Vladine komisije s voditeljima svih županijskih koordinacija (koordinacija na nacionalnoj razini). Jednom godišnje na nacionalnoj razini trebao bi održavati koordinaciju sustava za tretman (voditelji centara) i policijskih djelatnika zaduženih za droge, te jedan sastanak svih voditelja centara i koordinatora županijskih školskih preventivnih programa (uz nazočnost članova Vladine komisije ili njenog posebno imenovanog stručnog tijela).

Suzbijanje zloporabe droga u prvom je redu stvar struke. Zbog toga prednost u vođenju županijskih programa treba dati najstručnijim ljudima, koji su najneposrednije i najdjelatnije angažirani u toj problematici. U protivnom bi se koordinacijski sastanci pretvorili u objašnjavanje i izvješćivanje nametnutog voditelja o zbivanjima i onome što valja rješavati. Budući da se bez podrške vlasti ne može djelotvorno rješavati problem droge, u svaku županijsku potkomisiju Vladine Komisije valja bi imenovati i predstavnike političkih struktura županija i gradova.

Moralo bi se izbjeći nesuglasje i prebacivanje odgovornosti pri rješavanju problema u svezi s drogama županija i gradova u kojima zapravo i ima najviše problema. Zbog vrlo malog broja stručnih ljudi koji se razumiju u proble-

me suzbijanja zlorabe droga, ne bi trebalo osnivati posebna tijela u županijama i njihovima glavnim gradovima. Bilo bi dovoljno jedno koordinacijsko tijelo u kojem bi djelovali najpoznatiji stručnjaci (istodobno i visoko motivirane, cijenjene i utjecajne osobe), a koje bi vodio najkompetentniji od njih.

Komisija mora stalno analizirati postojeće prilike i kretanja na razini države, županija i gradova. To praćenje mora biti utemeljeno na dobro razvijenoj epidemiologiji zlorabe droga što će biti posao Centara za ovisnosti, Državnog centra za sprječavanje i liječenje ovisnosti i Hrvatskoga zavoda za javno zdravstvo. Nakon svestranih analiza, pripravljat će se i priopćenja za javnost, izvješća Vladi RH i Hrvatskom saboru te će se odgovarati i na različita pitanja i zahtjeve međunarodnih tijela koja se bave tom problematikom (tijela UN-a, WHO-a, Vijeća Europe).

Temeljem stalnog praćenja i analize stanja u pojedinim područjima države, poduzimat će se vrlo konkretne inicijative za pojačanje posve određenih mjera (npr. jačanje represije, jačanje preventivnog rada u školama, povećanje kapaciteta za liječenje itd.). Komisija treba radi kvalitetnijeg rješavanja određenih pitanja, imati stalne osobe za vezu s drugim ministarstvima, ustanovama, nevladinim organizacijama i udrugama građana, te drugim komisijama koje svojim radom mogu pridonijeti suzbijanju problema zlorabe droga.

FINANCIRANJE PROGRAMA

Kako je navedeno u prijedlogu Nacionalne strategije, svako ministarstvo treba osiguravati novac za provedbu svog dijela planiranog programa. **Iz državnog proračuna valja i ubuduće na prijedlog Komisije, osiguravati novac za njen rad i za unapređenje edukativnih, istraživačkih, preventivnih, terapijskih i represivnih programa s nacionalne razine.** Iz proračunskih izvora trebati će osigurati financiranje Državnoga centra i mreže Županijskih centara za sprječavanje i liječenje ovisnosti. Djelatnosti županijskih i gradskih centara valjalo bi sufinancirati i sredstvima županija i gradova. Programi dugotrajnog liječenja ovisnika u terapijskim zajednicama trebali bi biti samofinancirajući ili će rehabilitaciju svojih ovisnika u takvom tipu programa sufinancirati, na lokalnoj razini, proračunskim sredstvima, županije i gradovi. Takav pristup poticat će gradove i županije da kvalitetnim programima primarne i sekundarne prevencije smanjuju rast broja ovisnika, jer će tada manje sredstava trošiti za njihovo dugotrajno liječe-

nje. Hrvatski zavod za zdravstveno osiguranje treba snositi troškove tretmana ovisnika, svojih osiguranika u svim zdravstvenim ustanovama. **Ukoliko Hrvatska želi osigurati standard zaštite svoje mladeži od zloporabe droga sukladan potrebama i standardu drugih europskih država, morat će za tu namjenu osigurati znatno više sredstava no što je do sada bio slučaj.**

POUČNI PRIMJERI

Split

Split je prekrasan hrvatski grad, koji se godinama ističe kao grad “slučaj” pogođen epidemijom heroinske ovisnosti. Što je sve utjecalo da je to i danas grad s tako visokom pojavnosti ovisnika? Epidemija dobiva zamah sredinom osamdesetih godina, dakle u vrijeme “one” države. Tada se u Splitu dobro živjelo, dijelom od turizma, a dijelom od stabilnih prihoda građana iz ostalih gospodarskih izvora. Ono po čemu se Split počeo razlikovati, recimo od Rijeke, bila je sve bolje organizirana ponuda heroina, čime se njegova dostupnost iz godine u godinu povećavala. Rast ponude droge na lokalnoj razini uvijek je izraz slabije djelotvornosti sustava represije. Nekoliko stalnih opskrbljivača drogom učvršćuje koruptivnim spregama svoj položaj u gradu. Okruženi su jednim brojem ovisnika *dealera* koji za njih rade “da bi imali za sebe”. S vremenom, sve je više tih koncentričnih krugova osoba uključenih i u “dilanje” i u uzimanje droga. Građani i sve veći broj ovisnika znaju što se događa, ali “nitko ništa djelotvorno ne poduzima”. Nekolicini splitskih ovisnika (ujedno *dealera*) čak raste popularnost, zahvaljujući prostoru što ga dobivaju u tisku. U kriminalnim krugovima (što uključuje i brojne korumpirane osobe koje zbog profita daju potporu i osiguravaju aktivnosti “pravih” kriminalaca) sve se više shvaća kako se preko splitske mladeži koja “voli” drogu može izvrsno zarađivati, uz gotovo nikakav rizik. Broj ovisnika se povećava, o tome se govori kao o nečem medijski privlačnom, a tijela gradske uprave i njezine ustanove, nadležne i odgovorne za rješavanje problema, ne poduzimaju takoreći ništa. Nekoliko godina nijedan dio programa, što bi pridonijelo suzbijanju problema, nije proveden kvalitetno. Iz dana u dan povećavao se broj ovisnika izvan bilo kakvih terapijskih programa koji se zbog toga postupno kriminaliziraju, obitelji ekonomski propadaju pa ne mogu financirati potrebe za drogom svoje “djece”. Ovisnici, da bi ipak zadovoljavali bolesne ovisničke potrebe, preprodaju drogu iznova novim adolescentima, stvara se moćna supkultura

ovisnika i uzimatelja, koja, nakon što je heroin prodro u *Torcidu*, postaje gotovo dominantnom kulturom - "splitski đir".

Od 1991., zbog rata, poraća i tranzicije raste nezaposlenost i pada standard pa se i ponuda i potražnja droga još više povećava, što dodatno otežava primjenu kvalitetnijih rješenja toga visoko prioritetnog problema. Stvari su se posebno komplicirale radi organiziranog kriminala i korupcije u koju su bili uvučeni elementi vojnog i represivnog sustava. Lokalno zdravstvo, osobito splitska psihijatrija, gotovo ništa nisu poduzimali kako bi barem dijelu ovisnika osigurali prihvatljiv program bolničkog i izvanbolničkog liječenja. Dio, osobito teže kriminaliziranih ovisnika, uspijeva izboriti potrebnu dokumentaciju, pa potkraj osamdesetih godina oni odlaze u beogradski Zavod za ovisnosti, gdje im je omogućeno uzimanje metadona. Nekolicina posve nekontrolirano iz Beograda donosi znatne količine tog narkotika, stvarajući si time iznimno povoljan, čak povlašteni položaj što početkom rata više nije bilo moguće. Dio ovisnika upućivan je u tada jedini specijalizirani odjel za liječenje ovisnika u Zagrebu (KB "Sestre milosrdnice"), gdje im je omogućen detoksifikacijski program, ali su, na žalost, po povratku u Split u velikom postotku recidivirali, jer ih tamo nitko nije prihvaćao radi nastavka terapijskog postupka.

Nakon što je počela s radom Komisija za suzbijanje zloporabe droga Ministarstva zdravstva na čelu s autorom ove knjige, pomoć Splitu bio je jedan od prioriteta. Da bi se uzdrimalo splitsko podzemlje, određene policijske akcije planiraju se u Zagrebu a izvršavaju u Splitu. Smjenama u Policijskoj upravi u Splitu, iz godine u godinu učinkovitije se suzbija narko-kriminal.

Utemeljenje prve terapijske zajednice (unutar NGO-sustava, po modelu jednog talijanskog programa) probudilo je nadu mnogih obitelji. Taj medijski nevjerojatno razvikan program, koji je svakako pridonio razvoju nevladinog sustava za rehabilitaciju ovisnika, u javnosti je, na žalost, stvorio privid kako je napokon riješeno pitanje "terapije ovisnika". Otvaranjem specijalizirane jedinice za liječenje ovisnosti (1992.), uz stručnu pomoć autora ove knjige, posredstvom koje se u kratko vrijeme nekoliko stotina "godinama terapijski posve zapuštenih" ovisnika u suradnji s liječnicima opće medicine napokon počelo liječiti uz veliko zalaganje dva psihijatra (dr Mraz, dr Joković) i školske liječnice (dr V. Šandrović), najveći dio uz primjenu metadona. Time je počela, zapravo, kvalitetna društvena intervencija u suzbijanju problema droge u Splitu. Taj program, unatoč činjenici da je u kratko vrijeme povukao s ulica i

osigurao stručni nadzor nad više stotina teških ovisnika, je bio posve u sjeni programa spomenute prve terapijske zajednice, koja je u prvih šest godina djelovanja u Hrvatskoj uz dobru financijsku potporu s raznih strana, završila uspješnu rehabilitaciju samo nekoliko desetaka ovisnika. Veći je doprinos u pomaganju ovisnicima i njihovim obiteljima u Splitu dalo tada savjetovalište udruge “Susret” nego sam program TZ koja je djelovala u okvirima te iste udruge. U pomoći i rehabilitaciji ovisnika sve je više afirmiran program udruge “Novi život”. Tim te udruge koji koristi kako dobro rehabilitirane ovisnike tako i njihove roditelje, kontaktirao je putem *out-reach* programa (prvi u zemlji) više stotina ovisnika i preko 300 ih pripremio i uputio u terapijske zajednice, najčešće u program RETO koji je do sada, od svih zajednica, zbrinjavao najveći broj ovisnika. Razne udruge roditelja i građana iz godine u godinu daju sve veći doprinos zaštiti ovisnika.

Prvi važan institucionalni odgovor na stanje u svezi s drogama u Splitu bilo je otvaranje Županijskog zavoda za ovisnosti koji je u stvari predstavljao nastavak terapijskog rada jedinice za ovisnosti ali u posebno uređenom prostoru za tu namjenu. U nepune tri godine rada ta je ustanova privukla u svoje programe više od 1.500 ovisnika o opijama.

Snažan doprinos ukupnim društvenim naporima za zaustavljanje širenja zloporabe droga u Splitu dao je program Lige za borbu protiv ovisnosti, čije djelovanje je podupiralo Gradsko poglavarstvo. Grad na žalost još uvijek nije dovoljno angažiran na razvoju kvalitetnog sustava za liječenje ovisnika. Tijekom 1998. napokon se počinju konkretnije osjećati mogućnosti i djelotvornost, osobito policijskog udjela u provedbi represije.

Premda su preventivne aktivnosti u školama započele još koncem osamdesetih godina, tek od 1998. zamah doživljava i pokretanje Nacionalnom strategijom zacrtanih školskih preventivnih programa. Premda su škole pokušavale i desetak godina prije učiniti nešto više, utjecaj tog sustava na školsku djecu i mladež nije bio ni izdaleka dostatan da neutralizira djelovanje splitske ovisničke subkulture. U uvjetima požara, kada gori grad, “pričati mladeži priče” kako se može spriječiti izbijanje požara i ne bi imalo suviše smisla. Kao što reče dr. Ivančić (Poreč), treba najprije gasiti vatru i požar staviti pod kontrolu. U sprječavanju širenja HIV-infekcije i hepatitisa veliku je ulogu imalo otvaranje jedinice za zamjenu prljavog pribora za injiciranje droge (koja djeluje u okrilju udruge “HELP”). Taj je program pod stručnom supervizijom Centra u Vinogradskoj u Zagrebu postao važna karika u

lancu aktivnosti kojima se smanjuju štetne posljedice i rizici vezani uz uzimanje droge kod populacije ovisnika koji su izvan tretmana. Za više stotina splitskih ovisnika "Help" je bio prva stepenica između ulice i drugih ustanova za tretman. Radom tog tima znatno se smanjio rizik širenja HIV infekcija i hepatitisa B i C u gradu i Županiji. Veliki je problem što Dalmacija još uvijek nema niti jedan specijalizirani odjel za detoksifikaciju ovisnika, kao i nedovoljnu potporu Nacionalnom programu u toj Županiji. Ni služba socijalne skrbi nije dovoljno angažirana. Slabiji rad državnog sektora, koncem devedesetih i početkom 2000. osigurao je širok prostor za afirmaciju nekoliko programa unutar NGO sustava, primjerice, udruge "Novi život" i "Susret".

Što se, dakle, moglo naučiti iz "splitskog slučaja"?

Bez obzira na čimbenike i njihov međuodnos koji je prouzročio heroinsku epidemiju, problem ni približno ne bi dosegao tolike razmjere da je pravodobno pokrenuta društvena intervencija.

Pretpostavimo li, čak, da se na planu represije nije moglo učiniti više zbog političkih okolnosti i korupcije, lokalnim je stručnjacima upravo to trebalo biti upozorenje da moraju stvarati i povećavati kapacitete i broj programa za liječenje i rehabilitaciju ovisnika, kako bi se time sprječavala njihova kriminalizacija i preko njih širenje problema. Splitsko zdravstvo je takav poticaj, uzalud, očekivalo od splitske psihijatrije, a splitska psihijatrija je očekivala da to obavi netko treći.

U svim gradovima u kojima se problem droga razvija i raste godinama, a ne rješava, kad se napokon stvori pogodna klima za početak ozbiljnije intervencije, valja najprije krenuti u "gašenje požara". To znači stvoriti uvjete za pomoć, liječenje i rehabilitaciju što većeg broja ovisnika. Tako se neposredno pridonosi smanjenju širenja droge na nove uzimatelje, smanjuje se dobitak kriminalaca, dobiva se važne obavijesti o zbivanju na kriminalnoj sceni, slabi sekundarni kriminal i smanjuje se ulična maloprodaja droga. To olakšava rad policiji koja se može djelatnije baviti "ozbiljnim" kriminalcima, a bolesnike samo pritisnuti da odu tamo gdje im je mjesto - u programe liječenja i rehabilitacije.

U početku takva društvenog djelovanja može se doimati kako broj ovisnika i dalje raste. Problem se zapravo samo bolje otkriva i prati. U početku će znatan broj ovisnika biti u programima supstitucije metadonom, a iz godine u godinu u sustav za liječenje javljat će se sve mlađe osobe, sa sve kraćim stažom ovisnosti. Splitu treba, ako se nastavi ovim tempom razvoja programa, još otprilike četi-

ri godine da se programima obradi najveći dio postojećih ovisnika, što će omogućiti i postupno okretanje “ranoj intervenciji”. Tek tada se osvaja prostor za kvalitetnu provedbu programa zaštite još zdrave mladeži. Na žalost, Split je grad u kojem je nekolicina osoba među prvima u državi, započela komercijalizirati programe prevencije ovisnosti, ispred svih Bernardica Juretić i dvojac Pezelj, Ožić. Ova trojka djeluje danas u Zagrebu, jer je splitsko tržište davno “potrošeno”. Veći prostor za to se otvorio dolaskom 2000. na čelo državnog sustava dr Barbira. Taj se čovjek upleo u poslovanje sa spomenutom udrugom HELP, u kojoj je znatno ranije počeo mešetariti Pezelj a nakon njega Puljiz. Spomenuta “ekipa imenovanih likova”, kojoj treba dodati i V. Mardešića iz gradskog poglavarstva (koji se izgleda isto upetljao u manipulacije s Puljizom) je preko medija sve zasluge za obuzdavanje splitske epidemije dakako pripisivala sebi i taj je model nastojala “prodati” na nacionalnoj razini. U određenoj mjeri to je nekim od navedenih splitskih aktera, koji su se preselili u Zagreb, i uspjelo.

Poreč

Početak devedesetih godina, nakon analize uzroka male epidemije hepatitisa B (desetak slučajeva u kratko vrijeme), očito je bilo da je uzrok tome širenje zlorabe heroina i broja intravenoznih ovisnika. Nitko među stručnjacima nije mnogo znao o načinu i mogućnostima organiziranog otpora toj pojavi u gradu. No, nekoliko liječnika opće medicine, među kojima ispred svih dr. A. Ivančić, znalo je barem kome se valja obratiti za stručnu pomoć. Korak po korak, pod stručnom supervizijom autora ove knjige, i što je vrlo važno, pravodobno i veoma kvalitetno, počeli su razvijati svoj gradski program suzbijanja ovisnosti. I prije no što je u Hrvatskoj službeno prihvaćena Nacionalna strategija, sve što je predloženo i na seminarima preneseno na lokalne stručnjake, bilo je uključeno u gradski program. Kako bi uopće shvatili bit problema i dobili uvid u događanja na porečkoj narko-sceni, morali su se susresti i upoznati svoje ovisnike. To nije moguće bez utemeljenja terapijskog programa. Nakon što je utemeljeno gradsko koordinacijsko tijelo, osigurali su uvjete za rad Gradskoga centra za liječenje ovisnika. Nekoliko stručnjaka, uz novčanu potporu gradskih vlasti (koje u kontinuitetu kvalitetno financijski podupiru program), završilo je izobrazbu o realitetnoj terapiji, što je bilo od silne koristi u terapijskom radu s ovisnicima. Tijekom tri godine rada privukli su u program oko 60 heroinskih ovisnika (što je tada bilo oko 80% od procijenjenog ukupnog broja ovisnika). Kvalitet-

nom skrbi o tim bolesnicima i stalnim nadzorom njihovog ukupnog ponašanja, dobili su zapravo na desetine vještih suradnika u provedbi gradskog programa. Oni izuzetno rijetko krše dogovorena pravila, ne bave se prodajom droge (dakle, ne šire problem), njihovom posredstvom stručnjaci dobivaju obavijesti o tome što se zbiva “u gradu”, osobito u zoni kriminala, jer oni “sve znaju”. Prema svim pokazateljima za ocjenu uspješnosti programa na lokalnoj razini, Poreč je uspio. Imaju malen broj novih ovisnika, nema više širenja hepatitisa, malo je ovisnika izvan programa, droga je na ulicama Poreča skupa i loše kvalitete, oni koji se žele “počastiti” moraju po robu putovati u Pulu. Poreč ima kapacitete za daljnji iskorak u snaženju programa poboljšanja kvalitete života djece i mladeži, pa planira, što je moguće osmišljenije, provoditi školske preventivne programe.

Tablica u prilogu zorno pokazuje i odlične rezultate terapijskog rada s ovisnicima koji su, upravo onako kako predlaže Nacionalna strategija, sukladno njihovim potrebama i mogućnostima prihvaćanja, razvrstani u različite programe. Otprilike 30% tih bolesnika je bilo detoksificirano u bolničkom programu Odjela ovisnosti KB “Sestre milosrdnice” i nakon toga prihvaćeno, radi nastavka terapijskog postupka u gradski terapijski program u okviru Doma zdravlja koji provode posebno educirani liječnici opće medicine. Zahvaljujući njihovoj stručnosti i iskustvu u radu, izborili su se za potpunu autonomiju u provođenju supstitucijskih programa. Ovisnost je kronična recidivirajuća bolest i to stručnjaci u Poreču dobro znaju. Svojim duboko humanim, strpljivim ali istovremeno i vrlo stručnim pristupom i zauzimanjem za te bolesnike, najveći broj (procjena oko 80% od ukupnog broja svih ovisnika) je privučeno u program i time odvojeno od ulice i kriminala. Držeći ih tim najboljim načinom pod kontrolom, spriječili su nekontrolirano širenje zlouporabe droge u tom vrlo bogatom turističkom centru. Budući da nije moguće potpuno zaustaviti pojavu novooboljelih ovisnika, program ima kapacitet i privlačnost da sve kojima je potrebna pomoć mogu uključiti i time “izvlačiti” iz problema u koji su upali. Uspostavljan je balans ulaza i izlaza iz problema radi čega nema povećanja broja ovisnika koji nekontrolirano, na ulici traže i kupuju heroin. Zbog velikog uzajamnog povjerenja između ovisnika i njihovih terapeuta, kontinuirano dolaze do saznanja i vrlo važnih informacija o događanjima u zoni kriminala. Otvorenom i vrlo povjerljivom suradnjom sustava za tretman i represiju, značajno je povećana učinkovitost i kontrola ilegalnog tržišta droga. To je rezultiralo činjenicom da su danas u Poreču

droge teško dostupne što značajno pridonosi smanjenju rizika za adolescente da do njih dođu. Tako se porečkim primjerom potvrdilo da se zdravu mladež daleko lakše štiti od zlouporabe droga ukoliko dobro funkcioniraju i su-rađuju sustavi za tretman i represiju.

Poreč	28.000 stanovnika		152 ovisnika		0,5%	
Godina	1995.	1996.	1997.	1998.	1999.	2000.
Kumulativni broj ovisnika	39	43	47	52	75	89

Tablica 64.

Broj ovisnika u Poreču za razdoblje od 1995. do 2000.

	Broj	%
Na metadonu, održavanje	16	17,9
Na metadonu, spuštanje	6	6,7
Apstinenti do 6 mjeseci	7	7,8
Apstinenti preko 6 mjeseci	8	8,9
Apstinenti preko 3 godine	7	7,8
U komuni	18	20,2
U zatvoru	6	6,7
U inozemstvu	3	3,3
Ne apstiniraju, ali poboljšani	8	8,9
Bez poboljšanja	10	11,2
Ukupno	89	100,0

Tablica 65.

Distribucija porečkih ovisnika po skupinama (za 2000.)

Stalnom evaluacijom terapijskog rada lako je zaključiti da su rezultati izvrsni te da je liječenje ovisnika i te kako isplativo. Kod samo 11% ovisnika ne vidi se poboljšanja, premda se stalnom brigom i nadzorom nad tih desetak najtežih, uspijeva smanjiti njihova kriminalna aktivnost i štetan utjecaj na okruženje. Kvalitetan terapijski rad rezultirao je maksimalnim učinkom u smislu *drug-free* orijentacije pa bez primjene metadona apstinira četvrtina ovisnika a u programu održavanja ih je manje od petine. U programu rehabilitacije tipa Terapijske zajednice, uspjelo se motivirati i uputiti 20% ovisnika dok je represivni sustav odredio kaznu zatvora za 6,7% ovisnika.

Način razvoja, koordinacija, struktura i samo financiranje porečkog programa mogu poslužiti kao odličan primjer i model za druge gradove.

Norveška

Norveška je bogata i odlično organizirana zapadnoeuropska država. Broj stanovnika (oko 4.500.000) sličan je kao u Hrvatskoj. Vlada ima poseban Direktorat s više od 20 stručnjaka koji se isključivo bave pitanjem strategije i orga-

nizacije provedbe Nacionalnog programa suzbijanja ovisnosti. Kad je riječ o ovisnicima o drogama (ima ih oko 15.000), država je odlučila financirati predložene programe liječenja i rehabilitacije s izrazito naglašenim *drug-free* pristupom (primjena metadona tada nije bila prihvaćena), što ga se imalo provoditi u bolničkim te programima terapijskih zajednica. Država je osigurala i oko 600 mjesta u tim programima. Unatoč činjenici da je to pravno izuzetno uređena država, pa je za pretpostaviti da je i represija očekivano djelotvorna, program nije davao željene rezultate. Pojava ovisnika povećavala se, iz godine u godinu bilježen je rast smrtno stradalih ovisnika (više od 300 godišnje), a unatoč tome teško se punilo očevidno prevelike bolničke kapacitete i one u terapijskim zajednicama. Timovi u tim programima, a još više kreatori nacionalne politike tretmana ovisnika, zbog straha da će biti još više problema u popunjavanju kapaciteta, na različite su načine sprječavali uvođenje supstitucijskih programa koje su mnogi ovisnici kao i stručnjaci smatrati nužnima.

Posljednjih godina Norveška, poučena vlastitim greškama u strategiji kao i dobrim iskustvima drugih država, odlučuje mijenjati svoju politiku tretmana. Smanjuje smještajne kapacitete, manje se inzistira na *drug-free* pristupu koji je mnogim heroinskim ovisnicima bio posve neprihvatljiv, postupno se povećava i olakšava primjena supstitucijskih programa. S obzirom na to da Norveška ima odlično organizirane *outreach*-programe i visoku kvalitetu zdravstvene i socijalne zaštite stanovništva, očekuje se da će u dogledno vrijeme promjena politike tretmana ovisnosti doprinijeti zaustavljanju rasta broja ovisnika na ulicama a povećanju njihovog broja u programima tretmana. To će utjecati i na smanjivanje broja umrlih zbog predoziranja.

Švicarska

Ta bogata, visoko razvijena i pravno odlično uređena zemlja bilježila je, iz godine u godinu, velik rast broja teških ovisnika. Primjer te zemlje samo potvrđuje da novac (imati i moći kupovati i trošiti) nije dovoljan da se mladež osjeća ispunjenom. Mnogi su tu ispunjenost "prazninom duha" zamijenili hedonizmom, a pri takvom opredjeljenju droga je imala, i ima, istaknuto mjesto. Jasno je da kreatori švicarske strategije suzbijanja zlorabe droga nisu gajili iluziju kako bi najprije valjalo promijeniti ovu civilizaciju i kulturu življenja suvremena potrošačkog društva ne bi li se smanjila potražnja za drogama. Tragali su za mogućim poboljšanjima Nacionalnog programa za droge koji bi uvažavao općedruštvene okolnosti u kojima nastaje problem. Nisu, dakle, upali u zamku utopije prema kojoj bi najprije

trebalo liječiti bolesno društvo i promijeniti svijet (u kojemu smjeru?). Oni su istraživali “one” moguće greške na kojima se uči. Jedna od pogrešaka sigurno je bilo dopuštanje postojanja i širenje otvorenih narko-scena. Ona u Zürichu “normalnom” svijetu bila je uistinu zastrašujućom, ali je za mnoge mlade, izgubljene u suvremenoj potrošačkoj civilizaciji, ali i za one samo malo više znatiželjne, bila mjestom gdje se zbiva nešto drugo, drukčije, manje dosadno – nekakav život bez pravila i reda. Švicarski čistunci mislili su kako će prikazom te užasne scene na kojoj su ovisnici bili odbačeni, stigmatizirani i getoizirani svoju mladež odvratiti od uzimanja droga, te da će istodobno policijski lakše nadzirati i kontrolirati sva važna događanja u toj supkulturnoj skupini. No, to je bila pogreška.

Posljednjih godina najveće promjene doživjela je u prvome redu politika tretmana ovisnika i pristup prema njima kao ljudima. U tome su išli tako daleko da su, uz tišuću ovisnika zbrinutih metadonom, za nekoliko stotina najtežih heroinskih ovisnika osigurali eksperimentalnu primjenu medicinskog heroina u posebnim, od države kontroliranim uvjetima zdravstvenih ustanova. Svim ovisnicima se osigurava potrebna zdravstvenu pomoć na visokoj razini. Narko-scene su razbijene i nestaju, sve je više ovisnika pod nadzorom kvalitetnih programa i ustanova, sve ih je manje bez nadzora, na ulici. To je silno pridonijelo smanjenju širenja ovisnosti, znatno je smanjen broj kriminalnih djela što su ih počinili ovisnici. Ovisnicima se, dakle, sve više bave stručni timovi za tretman, a kako policija sada troši znatno manje vremena za progon kriminaliziranih ovisnika (od čega ionako nije bilo velike koristi), usmjerena je na djelotvornije otkrivanje i suzbijanje organiziranih oblika narko-kriminala, što je uzrokovalo znatnim povećanjem količine zaplijenjenih droga i zatvorskim kažnjavanjem velikog broja težih kriminalaca. To je, pak, pridonijelo smanjenju ponude droge, pa je tako epidemiologija pokazala da je broj novih ovisnika smanjen, da je znatno manje umrlih od predoziranja, da se smanjio postotak zaraženih HIV-infekcijom i hepatitisom... O svemu tome je, sa zadovoljstvom, izvijestila dopredsjednica Švicarske konfederacije sve nazočne na specijalnom zasjedanju Generalne skupštine UN-a u New Yorku, posvećene problemu suzbijanja droga (lipanj 1998.).

TEMELJNI CILJEVI I PERSPEKTIVA NACIONALNE STRATEGIJE

S obzirom na to da Republika Hrvatska želi što prije zauzeti svoje mjesto među zemljama EU, bilo bi korisno da svoje programe, strategiju i ciljeve maksimalno prilagođava

toj europskoj asocijaciji. Europa nastoji koliko je moguće harmonizirati i standardizirati pristup kojim bi na toj razini djelotvornije suzbijala probleme droga. Još uvijek su velike razlike među pojedinim zemljama kako u pojedinim elementima strategije, tako i u legislativnim rješenjima, što nerijetko izazove velike polemike. Kako pomiriti vrlo liberalan pristup Nizozemske i mnogo represivniji pristup Švedske? Na sreću, sve više znanost, epidemiologija, istraživanja i evaluativne studije sužavaju prostor politici da se izravno miješa i arbitrira u stručnim pitanjima. E.M.C.D.D.A. (European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction, Lisabon) u tom smislu ima sve veću ulogu. Sve je bolja suradnja a time i davanje zajedničkog doprinosa Pompidou Group (Council of Europe) i tijela UN (posebno UNODC i INCB). Za Hrvatsku bi bilo loše kada bi tražila modele i rješenja za svoje programe i strategiju izvan tih okvira. Zbog toga bi i naša zemlja trebala slijediti posve iste ciljeve koji su naznačeni u *European Union Drugs Strategy* (2000–2004.) kako slijedi:

- **Značajno smanjiti, unutar pet godina, pojavnost uzimanja droga, posebno među mladima,**
- **Značajno smanjiti, unutar pet godina, negativni utjecaj uzimanja droga na zdravlje (HIV, Hepatitis B i C),**
- **Dostići značajan porast u broju uspješno liječenih ovisnika,**
- **Postići značajno smanjenje dostupnosti ilegalnih droga,**
- **Postići značajno smanjenje kriminala koji je u svezi s drogama,**
- **Postići značajno smanjenje pranja novca i ilegalne trgovine prekursorima.**

Strategija koje je opisana u ovoj knjizi, odražava u cijelosti nastojanja EU da smanji probleme u svezi s drogama. Velika različitost socio-kulturnog i političkog konteksta, gospodarske situacije kao i specifičnosti i karakteristike fenomena zloporabe droga u pojedinom zemljama, traži od stručnjaka da u kreiranju programa budu prilagodljivi i realni. Unatoč nastojanju da se i Hrvatska priključi europskom procesu harmonizacije i standardizacije (osobito kad je riječ o legislativi), bez poštivanja naših specifičnosti i odgovarajućih sredstava teško je očekivati optimalne rezultate. Za nas je važno učiti i iz pogrešaka nekih dobro uređenih zapadnoeuropskih država – zbog čega je u nekima od njih stanje s drogama znatno teže nego u Hrvatskoj.

Ostvarenje navedenih ciljeva do kraja 2004. nije bilo moguće jer politički vrh nije inzistirao na poštivanju Nacionalne strategije i nije osigurao kompetentnost

krovne nacionalne strukture odgovorne za koordinaciju provođenja Nacionalnog programa koji je utemeljen na toj strategiji. To je vrlo složen projekt i njegovo provođenje ovisi o brojnim društvenim čimbenicima, na koje se teško može u kratko vrijeme utjecati. Misli se na potrebu uređenja pravne države, poboljšanje gospodarske situacije (rješavanja problema nezaposlenosti) i na poboljšanje rada svih institucija koje se neposredno bave brigom za čovjeka (škola, zdravstvo, socijalna skrb). Što prije treba omogućiti upošljavanje odgovarajućeg broja ljudi (budućih stručnjaka) kako bi se započeo proces njihovog osposobljavanja za rad na području sekundarne i tercijarne prevencije ovisnosti. Nekoliko godina ustrajne edukacije je potrebno da bi se osposobilo jednog (dobro odabranog) mladog liječnika (ili psihologa) za djelotvoran samostalan ili timski terapijski rad s ovisnicima o drogi. Slično je i s osposobljavanjem jednog eksperta da bi postao edukator drugih stručnjaka za provođenje odgojno-obrazovnog preventivnog rada u školskom sustavu, a godine školovanja, rada i iskustva potrebne su da bi dobro selekcioniran pojedinac postao vrstan policijski profesionalac.

Bez odgovarajućeg broja angažiranih i dobro motiviranih stručnjaka u sustavima koji su relevantni za provođenje Nacionalnog programa uz kvalitetu života na koju narod slabo može utjecati, nije realno za očekivati niti u godinama koje slijede poboljšanje epidemiološke situacije na području ovisnosti o drogama.